«ԻՆՏԵՐԱԿՏԻՎ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ»
ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ 2022

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ	Դասագրքի և քարտեզի հետ աշխատելու մեթոդիկայի նշանակությունը աշխարհագրական մտածողության ձևավորման գործում
ԱՌԱՐԿԱ	Աշխարհագրություն
ՀԵՂԻՆԱԿ	Պողոսյան Կարինե
ՄԱՐԶ	Արարատ
ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ	Վեդի քաղաք, Գ. Մարգարյանի անվան №1 հիմն. դպրոց

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն 3

Գրականակնարկ

Աշխարհագրությանուսուցմանմեթոդիկա 5

Աշխարհագրությանուսումնասիրմանմեթոդներընդրանցդասակարգումը 8

Դասագրքիհետաշխատելումեթոդիկա 9

Քարտեզիհետաշխատելումեթոդիկա 13

Եզրակացություն 19

Գրականությանցանկ 20

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Կրթությունըհասարակականկյանքիսոցիալականոլորտիկարևորագույնենթահամակարգերիցմեկնէ,որիկազմակերպմանարդյունավետձևերիցուզարգացմանմակարդակիցէմեծապեսկախվածհասարակությանհուսալիապագան: Հասարակության զարգացման արդի միտումները կանխատեսում են, որապագայումսոցիալքաղաքականուտնտեսականոլորտներըկունենանտեխնոլոգիական բարձր հագեցվածություն: Դա հավասարապես վերաբերում է նաևհանրակրթությանը:

Այդ առումով, հանրակրթության մեջ առանձնահատուկ դեր ունի «Աշխարհագրությունդասընթացը,որըմարդկության«ընդհանուրտան՝Երկիրմոլորակի վերաբերյալ ձևավորում է համակարգված ամբողջական գիտելիքներ: Մերկարծիքով,աշխարհագրությանուսուցմանարդյունավետությունըպայմանավորված էդասավանդմանավանդականմեթոդներիևուսուցմանտեխնոլոգիականարդիմոտեցումների մասնագիտորեն ճիշտ համադրմամբ, ինչը ուսուցման գործընթացումկապահովիսովորողներիկողմիցաշխարհագրականքարտեզներիավելի արդյունավետօգտագործումը՝նպաստելովիմտություններիևկարողություններիձևավորմանը:

Ուսուցանվողաշխարհագրականյուրաքանչյուրդասանյութկամթեմապահանջում է համապատասխան ծրագրային միջոցներ: Դրանք կազմելիս պետք էառաջնորդվելհետևյալ դրույթներով.

- նորնյութըյուրացնելիսպետքէօգտագործելցուցադրականծրագիր,որըաշակերտներին ավելի պարզ ու հստակ կներկայացնի թեման և այն կդարձնի ավելիհասանելի,
- նորնյութիամրապնդմանդասերիննպատակահարմարէօգտագործելվերահսկող ծրագրեր, որտեղ մասնակիցները ցուցադրում են ստացված գիտելիքներըևնյութը ներկայացնելուանհրաժեշտհմտությունները,
- գործնական պարապմունքների դասաժամերին կարելի է օգտագործել ուսուցչիկողմիցնախապեսպատրաստվածուրվագծայինքարտեզներ,դիագրամներ,լուսանկարներկարճ տեսանյութեր և այլն:

Աշխարհագրություն առարկայի նկատմամբ աշակերտների հետաքրքրությունն

ուպատասխանատվությունըբարձրացնելուհամարինքնուրույնտնայինառաջադրանքնե
րիհետմեկտեղկարելիէառաջադրելնաևաշխարհագրականթելադրություն,օգտագործել
ովհեղինակայինքարտեզներիկազմմանստեղծագործականաշխատանք:Ուսումնականկ
արողություններիզարգացումընաշակերտների ստեղծագործական ակտիվությունը դասերին ուղղակիորեն կապվածենաշխարհագրականքարտեզներիգործածումիցևառարկայինպատակայինդա
սավանդումից:

Ուստիմերկողմիցիրականցվողհետազոտությաննպատակնէհետազոտելաշխարհա
գրական քարտեզների և դասագրքերի նշանակությունը աշխարհագրականմտածողությանձևավորմանգործում:

Նպատակինհասնելուհամարառաջադրվել,լուծվելենհետևյալխնդիրները՝

- Ուսումնասիրելաշխարհագրականքարտեզներինդասագրքերիկիր
առման նշանակությունը աշխարհագրության դասերին:
- Վերլուծել աշխարհագրության տարբեր մեթոդներ և կիրառելդասապրոցեսում:
- Կազմակերպել այդ մեթոդներով դասեր՝ մանկավարժականգործունեությանշրջանակներում:

Բացահայտելմեթոդիհաջողվածնչհաջողվածկողմեր:

ԳՐԱԿԱՆԱԿՆԱՐԿ

Աշխարհագրությանուսուցմանմեթոդիկա

Աշխարհագրությանուսուցմանմեթոդիկանմասնավորդիդակտիկաէ,որնուսումնասիրումէուսուցմանգործընթացիառանձնահատկություններըհանրակրթական դպրոցում: Աշխարհագրության ուսուցման մեթոդիկան դոգմաներիհավաքածուչէ,այնգիտությունէորըզարգանումէհասարակությանկողմիցդպրոցինառաջադրվածպահանջներինուխնդիրներինհամապատասխան:Ժամանակակից փուլումԱՈՒՄ-

հիմնականխնդիրըաշակերտներիհամարայնպիսիաշխարհագրականդասընթացիստեղծումնէ,որնիրդերըկունենաապագաքաղաքացուանձիձևավորմանգործումնհնարավորությունկտանրանգրագետ ապրել բնության ու հասարակության մեջ՝ լիարժեք իրացնելով սեփականներուժը:[1]

Բարդ ու բազմազան են աշխարհագրությանուսուցման մեթոդիկայի խնդիրները:Նրաավանդականխնդիրներնեն՝ի՞նչսովորեցնելևինչպե՞սսովորեցնելաշխարհագրությունը դպրոցում:[2]

Այսօր,ԱՈՒՄ-ն դպրոցումուսումնասիրումէհարցեր,որոնքվերաբերումեն՝

1. Ուսուցմանբովանդակությունը(ի՞նչսովորեցնել)
2. Ուսուցմանկազմակերպմանձևերինումեթոդներին(ինչպե՞ս սովորեցնել)
3. Ուսուցմանմիջոցներին(ինչի՞օգնությամբսովորեցնել)
4. Աշակերտներիկողմիցգիտելիքներիյուրացման,նրանցմտավորզարգացման և դաստիարակությանհարցերին:

ԱՈՒՄ-

իառաջինխնդիրնէ՝ի՞նչսովորեցնելաշխարհագրությանառարկայիշրջանակներում:Անհրաժեշտէցույցտալաշակերտինմատուցվողնյութիարդիականությունունկիրառելիությունը առօրյակյանքում:ԱՈՒՄ-իերկրորդխնդիրնէ<<ինչպե՞սսովորեցնել>>

---

1. [1]Մինասյան Ա.Ա.,Աշխարհագրության ուսուցման մեթոդներն ու միջոցները,էջ81-88
2. [2]ՍարգսյանԽ.Բ.,Աշխարհագրությանդասավանդմանմեթոդիկա, էջ220-232

աշխարհագրությունը դպրոցում։

ԱՈՒՄ—ի երրորդ խնդիրն է՝ <<ինչի՞ օգնությամբ սովորեցնել աշխարհագրությունը դպրոցում>>(ուսուցմանմիջոցներիընտրությունը)։ԱՈՒՄ-ի չորրորդխնդիրնէաշխարհագրականգիտելիքներիմիջոցովկազմակերպելսովորողներիդաստիարակությանգործընթացը։Ծառայեցնելաշխարհագրությունառարկայի գիտահիմացականնկրթադաստիարակչականհնարավորություններըշրջահայաց, գաղափարապեսկայուն,հայրենասեր,պետականմտածողությամբօժտվածքաղաքացուձևավորմանը,որնիրավանդըկունենապետությանզարգացմանգործում՝այսօր և ապագայում։

ԱՈՒՄ-ի հինգերրերդխնդիրնէապահովվելաշխարհագրականկրթությանհայրենագիտականուղղվածությունը,ձևավորելաշակերտիաշխարհագրական,էկոլոգիականմշակույթը նդիալեկտիկամատերիալիստականաշխարհայացքը։

ԱյսպիսովԱՈՒՄ-ի նպատասխանատուէմիկողմիցաշխարհագրականգիտելիքներիձեռքբերմաննյուրացմանորակի,մյուսկողմից՝աշխարհագրականգիտելիքներիմիջոցովանձիզարգացմանն դաստիարակությանհամար։

Աշխարհագրությանուսումնասիրմանմեթոդներըևդրանցդասակարգումը

Այսօր, երբ կրթական բարեփոխումների հիմնական պահանջներից մեկը դարձելէաշակերտակենտրոնուսուցումը,անցումէկատարվելգիտելիքակենտրոնհամակարգիցեռակենտրոնհամակարգի(գիտելիքներ,կարողություններևհմտություններ, արժեքային համակարգ և դիրքորոշում) և խնդիր է դրվել սովորելսովորեցնելը,առաջնայինպլանենմղվումայդխնդիրներիլուծմաննուղղվածմեթոդներնումեթոդականհնարները։Աշխարհագրությանդասավանդմանմեթոդիկայումներառվումեն.

- Խոսքայինմեթոդները(պատմելը,զրույցը,շարադրությունըևայլն)
- Զննական-ցուցադրական մեթոդներ(նկարազարդումներ,ցուցադրումներ,պաստառներ և այլն)
- Գործնական(վարժություններ,տնայինառաջադրանքներիկատարում,ուրվագծայինքարտեզների հետաշխատանքև այլն)
- Տրամաբանական(ինդուիկտիվ,դեդուկտիվ,անալոգիաևայլն)

- Ճանաչողական-ստեղծագործականմեթոդներ(վերարտադրողական,բացատրական-ցուցադրական,պրոբլեմայինշարադրանք,էվրիստիկզրույց,հետազոտական և այլն)
- Հետաքրքրություններիխթանմանմեթոդներ(ճանաչողականխաղեր,հուզականխթանում նայլն)

գաղափարապեսկայուն,հայրենասեր,պետականմտածողությամբօժտվածքաղաքացուձ նավորմանը,որնիրավանդրկունենապետությանզարգացմանգործում՝այսօր և ապագայում։

ԱՌԻՄ-Ի հինգերրերդխնդիրնէապահովվելաշխարհագրականկրթությանհայրենագիտականուղ ղվածությունը,ձևավորելաշակերտիաշխարհագրական,էկոլոգիականմշակույթը նդիալեկտիկամատերիալիստականաշխարհայացքը։

ԱյսպիսովԱՌԻՄ-ն պատասխանատուէմիկողմիցաշխարհագրականգիտելիքներիձեռքբերմաննյուրացմա նորակի,մյուսկողմից՝աշխարհագրականգիտելիքներիմիջոցովանձիզարգացմանև դաստիարակությանհամար։

Աշխարհագրությանուսումնասիրմանմեթոդներըևդրանց դասակարգումը

Այսօր, երբ կրթական բարեփոխումների հիմնական պահանջներից մեկը դարձելէաշակերտակենտրոնուսուցումը,անցումէկատարվելգիտելիքակենտրոնհամակ արգիցեռակենտրոնհամակարգի(գիտելիքներ,կարողություններևհմտություններ, արժեքային համակարգ և դիրքորոշում) և խնդիր է դրվել սովորելսովորեցնելը,առաջնայինպլանենմղվումայդխնդիրներիլուծմաննուղղվածմեթո դներնումեթոդականհնարները։Աշխարհագրությանդասավանդմանմեթոդիկայումներա ռվումեն.

- Խոսքայինմեթոդները(պատմելը,զրույցը,շարադրությունը և այլն)
- Զննական-ցուցադրական մեթոդներ(նկարագրդումներ,ցուցադրումներ,պաստառներ և այլն)
- Գործնական(վարժություններ,տնայինառաջադրանքներիկատարում,ուրվագծայինքար տեզների հետաշխատանքև այլն)
- Տրամաբանական(ինդուիկտիվ,դեդուկտիվ,անալոգիաև այլն)
- Ճանաչողական-ստեղծագործականմեթոդներ(վերարտադրողական,բացատրական-ցուցադրական,պրոբլեմայինշարադրանք,էվրիստիկզրույց,հետազոտական և այլն)
- Հետաքրքրություններիխթանմանմեթոդներ(ճանաչողականխաղեր,հուզականխթանում և այլն)

- Ինտերակտիվ-կառուցողականմեթոդներ(խճանկար, ուսումնականբանավեճ,դերայինխաղ, երևույթիուսումնասիրությունև այլն)
- Համագործակցայինուսուցմանմեթոդներ(թիմայինառաջադիմություն,շրջագայությունպ ատկերասրահում,խմբայինհետազոտությունևայլն)
- Քննադատական մտածողության զարգացման մեթոդներ(ԽԻԿհամակարգ,փոխներգործունգրառումներիհամակարգ և այլն)
- Խմբային աշխատանքի մեթոդներ(մտածիր-զույգ կազմիր-քննարկիր,ձնագնդի,ուսումնականմրցույթ և այլն)։

Արդի ժամանակներում հիմնական մեթոդական նորարարությունները կապվումեն ուսուցման ինտերակտիվ մեթոդների կիրառման հետ։ Ինտերակտիվ այսինքնփոխանցել կամ զրույցի, երկխոսության մեջ գտնվել ինչ որ մեկի կամ համակարգչիհետ։Ինտերակտիվ մեթոդներովդասերըվարելուհիմնականքայլերնեն[3]

- ✓ Դասինպատակներիհստակսահմանում։
- ✓ Սովորելուշահագրգռվածությանապահովվում։
- ✓ Տեղեկատվությանմատուցում։
- ✓ Աշակերտներիտրոհումըխմբերիկամանհատականաշխատանք։
- ✓ Ուսուցչիաջակցությամբաշակերտներիաշխատանքիկազմակերպում։
- ✓ Աշխատանքներիվերջնականարդյունքիներկայացում։

Մեթոդներիկամմեթոդականհնարներիկիրառումըչիկարողինքնանպատակլինել,այս ինքն՝ պետքէհասնել դասինախապեսծրագրվածնպատակին։

3. [3]ԱդամյանՆ.,Դասավանդմանմեթոդիկայիարդիտեխնոլոգիաներ,Ուսումնամեթոդա կան ձեռնարկ, «Էդիթ Պրինտ»,Երևան2018, 264 էջ:.

Դասագրքիհետաշխատելումեթոդիկա

Ուսուցումը չի կարելի պատկերացնելառանց լավ դասագրքի։Լավ դասագիքըուսուցչիօգնականնէ,աշակերտիզրուցակիցնուգործընկերը,գիտելիքներիհիմնականաղբյուրը։

Աշխարհագրության ուսուցչի խնդիրն էաշակերտներին սովորեցնել կարդացածընինքնուրույնաբարհասկանալը,գլխավորըերկրորդականիցտարբերելը։Դասագրքիհետաշխատանքըսկսվումէծանոթացումից,այսինքնաշխարհագրությանյուրաքանչյուրդասընթացիուսումնասիրումըուսուցիչըսկսումէդասագրքիվերլուծությունից՝նշումէվերնագիրըանվանումըհեղինակին,ծանոթացնումգլխացանկինյութիներկայացմանձևին,տառատեսակներինդրանցնշանակությանը,եզրութաբանականբառարանիններդիրքարտեզներինաղյուսակներինհավելվածիննայլն։Կարևորէսովորեցնելաշակերտներինտարբերելհիմնականբացատրականնլրացուցիչտեքստերը,հասկանալդրանցկառուցվածքը,առանձնացնելտրամաբանականմասերը,գտնելկառուցմանսկզբունքները, բացահայտել նպատակը և մասերի միջև առկա կապերը։ Դասընթացիուսումնասիրությանմեջնշանակալիցտեղպետքէհատկացվի դասագրքով աշխատանքներին թե՛ դասարանում, թե՛ տանը։ Թեպետ աշակերտներիինքնուրույնաշխատանքներըդասագրքով,որպեսկանոն,կատարվումենտանը,բայցդրանքպետքէնախապատրաստվենդասարանում,հակառակդեպքումաշակերտները ոչ թե կյուրացնեն թեմայի բովանդակությունը, այլ պարզապես անգիրկանեն։ Դասագրքում հարցերն ու առաջադրանքները կոչված են նպաստելու ոչ միայնյութիլավագույնսյուրացմանը,այլև՝զարգացնելուաշակերտներիմտածողությունը,այդ թվում՝ աշխարհագրական և հետաքրքրությունը դեպի շրջակա աշխարհը։Դրանքպետքէնպաստեննանդասագրքովինքնուրույնաշխատելուկարողություններիզարգացմանը։Հատուկուշադրությանարժանիենայնհարցերնուառաջադրանքները,որոնցմիջոցովաշակերտներիհամարպարզաբանվումենշրջապատողկյանքիերևույթները,իսկդրանքէլպահանջումենկազմակերպելդիտարկումներևտարրականհետազոտություններ։Նմանատիպառաջադրանքներիցզատ,ուսումնասիրվողնյութիբովանդակությունիցելնելով՝ուսուցիչնինքըպետքէ

հայրենագիտականբնույթիլրացուցիչառաջադրանքներձևակերպի ու հանձնարարի աշակերտներին։ Օրինակ՝ 8-րդ դասարանի դասընթացիմիշարքերկրներիուտարածաշրջաններիուսումնասիրմանժամանակդրանց ուՀայաստանիտնտեսականկապերիառնչությամբնախատեսվածենառաջադրանքներ՝ պարզելու,թեայդերկրներիինչապրանքատեսակներենվաճառվումսովորողիմոտակախ անութում։

Դասագրքերիպատկերազարդումներիմեջմեծթիվենկազմումդիագրամները, սխեմաները,գրաֆիկներընաղյուսակները։Դրանք,կատարելովճանաչողականզանազա ն գործառույթներ միաժամանակ օգնում են բացահայտելու երևույթների միջևքանակական հարաբերակցությունները՝ ավելի լավ

ըմբռնելուպատճառահետևանքայինկապերընզարգացնումենաշխարհագրական մտածողությունը։[4]Ուսուցիչըպետքէուշադրությունդարձնիդրանքկազմելունուղղվածկա րողություններիձևավորմանը։Աշխարհագրությանդասագրքերումառկաենմեծթվովհետ աքրքրաշարժ,լրացուցիչնյութեր։Թենայդնյութերըպարտադիրևստուգմանենթակաչեն, այնուամենայնիվ,ուսուցիչըպետքէսովորողներիկառուցվածքը,առանձնացնելտրամաբ անականմասերը,գտնելկառուցմանսկզբունքները, բացահայտել նպատակը և մասերի միջև առկա կապերը։

Դասընթացիուսումնասիրությանմեջնշանակալիցտեղպետքէհատկացվի դասագրքով աշխատանքներին թե՛ դասարանում, թե՛ տանը։ Թեպետ աշակերտներիինքնուրույնաշխատանքներըդասագրքով,որպեսկանոն,կատարվումեն տանը,բայցդրանքպետքէնախապատրաստվենդասարանում,հակառակդեպքումաշակե րտները ոչ թե կյուրացնեն թեմայի բովանդակությունը, այլ պարզապես անգիրկանեն։ Դասագրքում հարցերն ու առաջադրանքները կոչված են նպաստելու ոչ միայնյութիլավագույնսյուրացմանը,այլև՝զարգացնելուաշակերտներիմտածողություն ը,այդ թվում՝ աշխարհագրական և հետաքրքրությունը դեպի շրջակա աշխարհը։Դրանքպետքէնպաստեննանդասագրքովինքնուրույնաշխատելուկարողությո

4. [4]ИлницкаяИ.А.Проблемниеситуациипутиихсозданиянауоке.Ереван<<Луйс>>1989ст.8 3

ւններիզարգացմանը։Հատուկուշադրությանարժանիենայնհարցերնուառաջադրանքներ ը,որոնցմիջոցովաշակերտներիհամարպարզաբանվումենշրջապատողկյանքիերևույթն երը,իսկդրանքէլպահանջումենկազմակերպելդիտարկումներևտարրականհետազոտու թյուններ։Նմանատիպառաջադրանքներիցզատ,ուսումնասիրվողնյութիբովանդակությո ւնիցելնելով՝ուսուցիչնինքըպետքէհայրենագիտականբնույթիլրացուցիչառաջադրանքն երձևակերպի ու հանձնարարի աշակերտներին։ Օրինակ՝ 8-րդ դասարանի դասընթացիմիշարքերկրներիուտարածաշրջաններիուսումնասիրմանժամանակդրանց ուՀայաստանիտնտեսականկապերիառնչությամբնախատեսվածենառաջադրանքներ՝ պարզելու,թեայդերկրներիինչպրանքատեսակներենվաճառվումսովորողիմոտակախ անութում։

Դասագրքերիպատկերազարդումներիմեջմեծթիվենկազմումդիագրամները, սխեմաները,գրաֆիկներըևաղյուսակները։Դրանք,կատարելովճանաչողականզանազա ն գործառույթներ միաժամանակ օգնում են բացահայտելու երևույթների միջևքանակական հարաբերակցությունները՝ ավելի լավ ըմբռնելուպատճառահետևանքայինկապերըևզարգացնումենաշխ արհագրականմտածողությունը։Ուսուցիչըպետքէուշադրությունդարձնիդրանքկազմելո ւնուղղվածկարողություններիձևավորմանը։Աշխարհագրությանդասագրքերումառկաե նմեծթվովհետաքրքրաշարժ,լրացուցիչնյութեր։Թեևայդնյութերըպարտադիրևստուգման ենթակաչեն,այնուամենայնիվ,ուսուցիչըպետքէսովորողների ուշադրությունը հրավիրի դասագրքի այս բաղադրիչի վրա նույնպես։Մասնավորապեսնորնյութիհաղորդմանժամանակնապետքէընթերցիկամպա տմի հատվածներ դրանցից։ Դասագրքի լրացուցիչ նյութերի հետ ծանոթացումնավելիկմեծացնիսովորողներիհետաքրքրությունըդասընթացինկատմամբ ուկնպաստիաշխարահագրականմտածողությանզարգացմանը։ՕրինակՄահվանծաղիկ ը, Ճավայի բնակիչները մահվան ծաղիկ են անվանում իմերալիս գնարբուկիծաղիկը։Երկրագնդիվրաայնաճումէմիայնմիտեղ՝հրաբխիգագաթին,որիբաձ րությունը 3000 մետրից ավելի է։ Այդ ծաղիկի երևան գալը ստույգ նշան է այնբանի,որմոտենումէհրաբխիժայթքումը։Աշակերտներըսկսումենմտածել,թեորնէ պատճառը, որ գնարբուկը հրաբուխի ժայթքումից առաջ է աճում և տարբեր մտքեր ենարտահայտում։

Աշխարհագրական մտածողության զարգացմանը նպաստում են նաև

դասագրքումզետեղվածնկարները։

Օրինակ՝նկարումաշակերտներըտեսնումեն,որայսբերգիհիմնականմասը(90%-ը) գտնվում է ջրի տակ, սկսում են մտածել թե ո՞րն է պատճառը, ու գտնում ենպատասխանը։

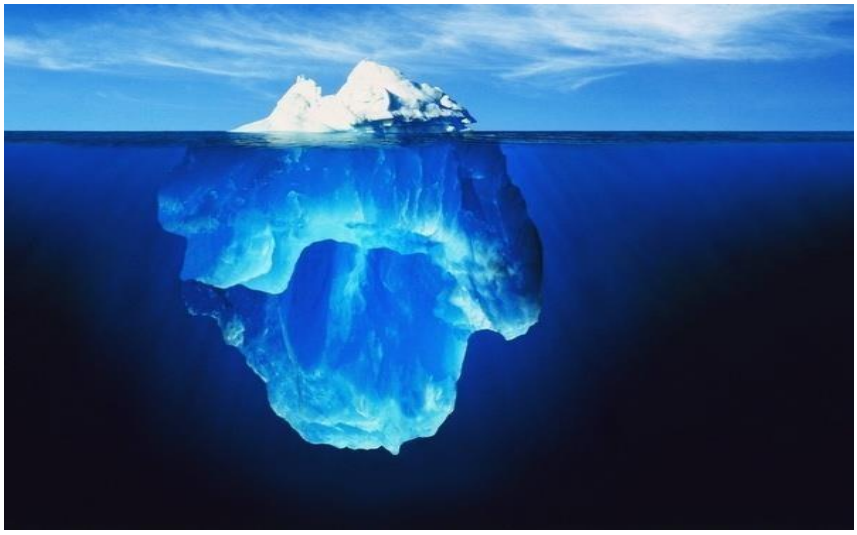

Դասագրքիմիջոցովաշխարհագրականմտածողությանձևավորմանհնարավորություններըբազմազանենևայսհարցումուսուցչինլայնհնարավորությունէտրվումցուցաբերելիրսեփականստեղծագործմոտեցում։[5]

5. [5]ՎարդումյանՍ.,ՋաղինյանՆ.,ՀարությունյանԼ.,ԳարիՎարելլա,Ժամանակակից մանկավարժական մոտեցումներ, Երևան, «Նոյյան տապան» հրատ.,2005, 402էջ։.

Քարտեզիհետաշխատելումեթոդիկա

«Քարտեզն աշխարհագրության ալֆան և օմեգան է» ցանկացած աշխարհագրականհետազոտությանմեկնարկային և ավարտական պահը։վ Ն.Ն.Բարանսկիքսաներորդդարիաշխարհագրագետ

Աշխարհագրականգիտելիքներկարելիէձեռքբերելբազմաթիվաղբյուրներից։Դրանք հիմնականում աշխարհագրական քարտեզներ և տպագիր հրապարակումներեն (դասագրքեր, ձեռնարկներ, տեղեկատու գրքեր, հանրագիտարաններ, ամսագրեր ևնույնիսկգեղարվեստականգրականություն),մուլտիմեդիաաղբյուրներ(հեռուստատես այինևռադիոհաղորդումներ,տեսաֆիլմեր,համակարգչայինլրատվամիջոցներ), թանգարանային ցուցահանդեսներ, անձնական դիտարկումներ և այլն։ Աշխարհագրական գիտելիքների ամենակարևոր աղբյուրը քարտեզն է։Աշխարհագրական քարտեզները պատկերացում են տալիս երկրագնդի մակերևույթի կամ դրա առանձին մասերի մասին։ Քարտեզների օգնությամբ նրանքլուծումենգիտականգործնականառաջադրանքներերկրաբանականաշխարհագրականհետազոտությունների,շինարարությանպլանավորմանննախագծման,ծովային ևօդայիննավագնացության,տիեզերականթռիչքների,ռազմական գործերի և մարդկային կյանքի շատ այլ ոլորտներում։ Տարբեր տեսակիքարտեզներունենորոշակիառանձնահատկություն՝կախվածընդհանրացումից՝ պատկերիդետալներիանհավասարաստիճանից։Էլեկտրոնայինքարտեզներընատլասները պարունակում են շատ մտեղեկատվություն և թույլ են տալիս տեսողականորեն համեմատել դրանք. դրանքքարտեզներեն,որոնքայժմօգնումենզարգացնելաշխարհագրականգիտությունը։

Քարտեզներընբազմազանեն՝ ըստիրենցբովանդակության,նշանակության,մասշտաբիու պատկերվողմակերևույթիընդգրկման,ևօգտագործմանհարմարությաննպատակովանհրաժեշտելինումնրանցդասակարգել։Դասակարգմանհիմքումդրվումենտարբերհատկանիշներ,որոնցիցառավելկարևորներնեն.տեղեկատվություն և թույլ են տալիս տեսողականորեն համեմատել դրանք. դրանքքարտեզներեն,որոնքայժմօգնումենզարգացնելաշխարհագրականգիտությունը։

Քարտեզներընբազմազանեն՝ ըստիրենցբովանդակության,նշանակության,մասշտաբիու

պատկերվողմակերևույթիընդգրկման,նօգտագործմանհարմարությանպատակովանհրաժեշտէլինումնրանցդասակարգել:Դասակարգմանհիմքումդրվումենտարբերհատկանիշներ,որոնցիցառավելկարևորներնեն.

1 պատկերմանառարկան,

2 բովանդակությունը,

3 մասշտաբը,

4 նշանակությունը,

5 տարածականընդգրկումը:

Ըստ պատկերման առարկայի՝ քարտեզները ստորաբաժանվում են երկու խմբի՝աշխարհագրականնաստղաբաշխական:Ներկայումսգոյությունունիաշխարհագրականքարտեզներիմեծբազմազանություն,որոնքմեկըմյուսիցտարբերվումեներեքհիմնականհատկանիշներով՝բովանդակությամբ,նշանակությամբևմասշտաբով:Ըստբովանդակության՝աշխարհագրականքարտեզներըբաժանվումենընդհանուրաշխարհագրականնհատուկնշանակությանքարտեզների:Ընդհանուրաշխարհագրականքարտեզներիվրապատկերվումեներկրիմակերևույթիերկրաչափականուրվագծերունեցողտարրերը՝ գետեր, լճեր, ճանապարհներ և այլն, ընդ որում նրանք բոլորը դիտվում ենառանցառաջնահերթության՝որպեսհավասարնշանակությունունեցողտարրեր:Հատուկնշանակությանքարտեզներիվրա,ընդհակառակը,երկրիմակերևույթիհիմնական ուրվապատկերի ֆոնի վրա հատուկ ցուցադրվում են մեկ կամ մի քանիտարրերկամերևույթներ:Երբեմնհատուկցուցադրվողէլեմենտներըկամերևույթերը երկրի մակերևույթի վրա չեն ունենում երկրաչափական պատկերում,օրինակ՝ջերմաստիճանը,բնակչությանխտությունը,տեղումներըևայլն:Ըստնշանակության՝քարտեզներըբաժանվումենուսումնական,ռազմական,ճանապարհային, տուրիստական և այլն, ընդ որում, քարտեզի անվանումը ցույց էտալիս,թե ինչ նպատակի համարէայնծառայելու:

Ըստմասշտաբի՝աշխարհագրականքարտեզներըբաժանվումենխոշորամասշտաբ՝1:200000ևավելիխոշոր,միջինմասշտաբի՝1:200000-իցմինչև1:1000000,և մանրամասշտաբ՝ մանր 1:1000000- ից:[6]

6. [6]Բաբայան Հ. Ա., Մեթանջյան Վ. Ա. Բ 123 Քարտեզագրություն: Ուսումնականձեռնարկ/Հ. Ա.Բաբայան, Վ.Ա. Մեթանջյան; -Եր.:ԵՊՀ հրատ.,2019, 140 էջ:

Ցանկացածաշխարհագրականքարտեզկազմվումէերկուխումբտարրերից՝աշխարհագրականնմաթեմատիկական:Աշխարհագրականտարրերը՝գետերիցանցը,ռելիեֆը,բնակավայրերընայլն,պայմանականնշաններիմիջոցովպատկերումենշրջապատողիրադրությունը,իսկմաթեմատիկականտարրերըստեղծումեներկրաչափականհիմք՝վերոհիշյալաշխարհագրականտարրերըքարտեզիվրաանցկացնելուհամար:Յուրաքանչյուրաշխարհագրականքարտեզունիչորսմաթեմատիկականտարր՝մասշտաբ,որըբնորոշումէքարտեզիփոքրացմանաստիճանը,շրջանակ՝ցույցէտալիսսահմանները,հենարանայինկետեր՝ ապահովում են աշխարհագրական տարրերի ճիշտ դիրքը՝ ըստ լայնության,երկայնությանևբարձրության,քարտեզագրականցանց,որըորոշումէաղավաղումներիբաշխմանօրենքները:Ընդհանուրաշխարհագրականքարտեզըունիհետևյալտարրերը՝ջրագրություն,ռելիեֆ,հողայինևբուսականտարրեր՝ բնակավայրեր,ճանապարհային նկապի միջոցներ,վարչական-քաղաքականնտնտեսականուկուլտուրական տարրեր: Վերոհիշյալտարրերիցամենաբարդը ռելիեֆնէ:

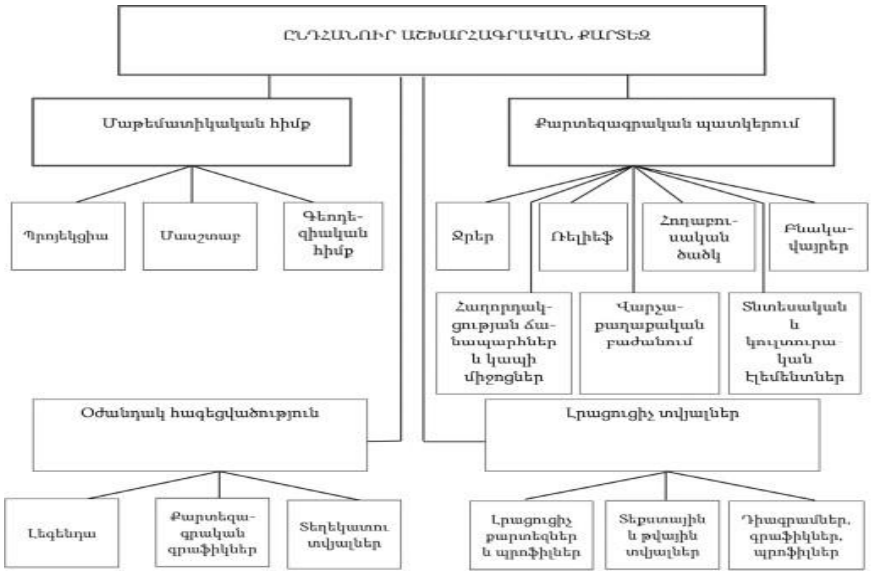

Յուրաքանչյուրքարտեզիկարևորագույնտարրըլեգենդնէ,այսինքն՝նրանումօգտագործվածպայմանականնշաններիևտեքստայինբացատրություններիհամակարգը:Տեղագրականքարտեզներիհամարկազմվումենպայմանականնշաններիհատուկաղյուսակներ:Նրանքմիօրինականացվումենելինումպարտադիր՝ համապատասխան մասշտաբի բոլոր քարտեզների համար: Թեմատիկքարտեզներում մեծամասամբ պայմանական նշանները չեն միասնականացվում, որիհամար լեգենդը տեղավորում են հենց իր՝ քարտեզի թերթի վրա: Այն պարունակում էպարզաբանումներ,նշաններիմեկնաբանումներ,արտացոլումէտեղագրականներևույթներիտրամաբանականհիմքերը,ստորակարգությունևուստորադասություն: Աշխարհագրականմտածողությանզարգացմանգործումկարևորդերունիքարտեզովաշխատանքը:[7] Աշակերտները քարտեզի օգնությամբ նկարագրում են բնական որևէ երևույթ կամ օբյեկտ մատնանշում նրա էական գծերը.

«Որն է դրանց պատճառը», « ինչից կախում ունեն» -հարցնում է ուսուցիչը: Հարցը դժվարություն է հարուցում և պրոբլեմային է: Այնուհետև կազմակերպվում է պատճառների որոնում: Այսպես, ուսումնասիրելով Աֆրիկայի կլիման աշակերտներըպարզում են, որ մայրցամաքի առանձին վայրերում իզոթերմերը (հավասարաջերմեր)ստանումեն փակվածբնույթ:

«Որն է պատճառը»- հարցնում է ուսուցիչը: Աշակերտները չեն կարող միանգամից պատասխան ել այդ հարցին, և միայն կլիմայական քարտեզը ֆիզիկականի հետ համադրելը թույլ է տալիս մատնանշելու, որ պատճառը լեռնային ռելիեֆն է, որտեղ իզոթերմի փակված գիծը անցնում է լեռների լանջերով:

7. [7]Բաբայան Հ. Ա., Մեթանջյան Վ. Ա. Բ 123 Քարտեզագրություն: Ուսումնականձեռնարկ/Հ. Ա.Բաբայան, Վ.Ա. Մեթանջյան; -Եր.:ԵՊՀ հրատ.,2019, 140 էջ:

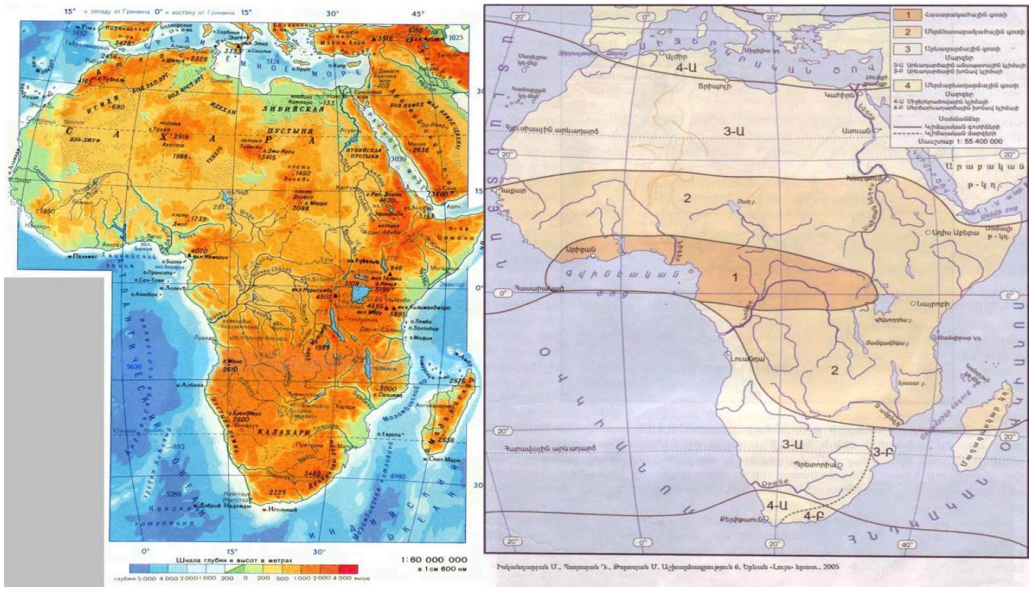

Կարելի է նաև երկու և ավելի օբյեկտներ ու երևույթներ համադրել: Հանադրմանհետևանքովսահմանումենմիքանիտարածքներիաշխարհագրականդիրքի, բնական պայմանների՝ մակերևույթի բարձրության օգտակար հանածոների, կլիմայիմեջեղածընդհանրություններնուտարբերությունները:Նմանությանկամտարբերությանպատճառներիհայտնաբերումըհաճախունիպրոբլեմայինբնույթ,որըմտածելուտեղիքէտալիս:Այսպես,համեմատելովբնականզոնաներըԵվրասիայիուՀյուսիսայինԱմերիկայիսահմաններումհս.լ.40^{0}-իուղղությամբ,աշակերտներըդրանցմեջգտնումեննմանությանուտարբերությանգծեր:Նմանությաննհատկապեստարբերությանպատճառներիպարզաբանումնանկասկածունիպրոբլեմայինբնույթ,որնէլնպաստումէաշխարհագրականմտածողությանզարգացմանը:[8]

Այսպիսով քարտեզների օգտագործումը ուսումնական պրոցեսում օգնում է ուսուցչին իրագործել ուսումնական կարևոր խնդիրներից մեկը՝ աշակերտների մեջձևավորել ինքնուրույն ստեղծագործական մտածողություն: Իսկ ստեղծագործական ընդունակությունների զարգացումը կարող էիր ագործվել միայն ուսուցման պրոցեսում հատկապես ուսուցչի կազմակերպած աշակերտների ինքնուրույն ստեղծագործական գործունեության մեջ: Ուստի ուսուցիչը պետք է գիտեն այն պայմանները ,որոնց մեջ

8. [8]ՄինասյանԱ.Ա.,Լաբորատորնգործնականաշխատանքներաշխարհագրության ուսուցմանմեթոդիկայից, էջ38-41,հավելվածՀ;էջ 70-74:

հարկավոր է դնել աշակերտներին իսկական, արդյունավետ աշխարհագրական մտածողությունը խթանելու համար: Այդ պայմաններից մեկը, որոնք կազմում են ստեղծագործական մտածողությանան հրաժեշտ օրինաչափությունը՝ պրոբլեմային իրավիճակի ստեղծումն է քարտեզով:

Քարտեզի հետ աշխատելու նպատակն է աշակերտներին սովորենել քարտեզը **հասկանալ**, **կարդալ**, **իմանալ** և կիրառել:

Քարտեզը հասկանալ- նշանակում է իմանալ ինչ է քարտեզը, ինչպիսին են նրա հատկությունները, բովադակությունը, կոչումը, ինչ է նշանակում յուրաքանչյուր պայմանանշան, պրոեկցիան և դրանից բխող աղավաղումները:

Քարտեզ կարդալ-նշանակում է կարողանալ պայմանանշանների համադությամբ պատկերացում կազմել աշխարհագրական օբիեկտի վերաբերյալ, քաղել քարտեզից պատկերացում կազմել աշխարհագրական օբյեկտի վերաբերյալ:

Քարտեզ կարդալու և հասկանալու ունակությունը հանգեցնում է քարտեզի **իմացությանը,** ինչը հնարավորություն է տալիս տարածական պատկերացումներ ստեղծել աշխարհագրական օբիեկտների տեղաբաշխման վերաբերյալ, օգնում է արագ գտնել դրանք տարբեր քարտեզների վրա:

Առանձնակի բարդություն է առաջանում թեմատիկ քարտեզների ընթացքում: Բարձր դասարաններում թեմատիկ քարտեզների եղանակը, երբ երկու և ավելի թեմատիկ քարտեզների համադրմանն ճանապարհով բացահայտվում են ուսումնասիրվող օբիեկտի առանձնահատկությունները մակերևույթի բնույթը, օգտակար հանածոները, տեղումների քանակը ամռանն ու ձմռանը, միջին ամառային և ձմեռային ջերմաստիճանները, ճնշման մարզերը, գերիշխող քամիները և այլն:

Քարտեզի դերը մեծ է աշխարհագրության դասի ժամանակ, քարտեզի միջոցով աշակերտը կարողանում է պատկերացում կազմել աշխարհագրական օբիեկտների մասին:

Եզրակացություն

Հետազոտական աշխատանքի միակ նպատակը աշակերտների հետ աշխատելու արդյունքում բացահայտելն էր, որ դասագրքերի և քարտեզների հետ աշխատելը ինչ դրական և բացասական կողմեր ունի:

Պետք է նշեմ, որ հարցում կատարելով հասկացել եմ, ու ուսուցիչները բարձր են գնահատում դասագրքերի գործառույթները:Դասագիրքը կիրառում են ուսուցման տարբեր փուլերում՝ հատկապես նոր նյութի մատուցման փուլում:Դասագրքի հետ աշխատելու արդյունքում աշակերտը կարող է համեմատական բնութագիր կազմի տեքստի մշակման հիման վրա:

Հետազոտական աշխատանքի արդյունքում ինձ համար պարզ դարձավ, որ դասագիրքը ունի նաև իր բացասական կողմերը՝

1.Դասագրքից օգտվելու ժաման աշակերտը դասից դուրս սկսում է թերթել դասագիրքը, որը դանգարում է դասապրոցեսը:

2.Շատ հաճախ թերություն է նաև դասագրքեր հետ կազմակերպվող աշխատանքների թույլ պլանավորումը:

Աշխարհագրության ուսուցման միջոցների համակարգում քարտեզըյուրահատուկ տեղ է զբաղեցնում: Աշխարհագրական օբիեկտների մեծ մասը հասու չէ անմիջական ուսումնասիրման:

ՈՒսումնական գործընթացում քարտեզը հանդիսանում էմի կողմից հետազոտության օբիեկտ կամ առարկա, մյուս կողմից տեղեկության աղբյուր:

Աշխարհագրույան դասագիրքը և քարտեզը մեծ տեղ ունեն աշխարհագրաության ուսուցման համար: Ճիշտ է այսօր մեծ դեր ունեն տեղեկատվական տեղնոլոգիաների դերը, բայց դասագիրքը և քարտեզը մնում են անփոխարինելի:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆՑԱՆԿ

1. ՄինասյանԱ.Ա.,Աշխարհագրության ուսուցմանմեթոդիկա,էջ274-281
2. Մինասյան Ա.Ա., Աշխարհագրության ուսուցման մեթոդներն ու միջոցները, էջ81-88
3. ՄինասյանԱ.Ա.,Լաբորատորևգործնականաշխատանքներաշխարհագրության ուսուցմանմեթոդիկայից, էջ38-41,հավելվածՀ;էջ 70-74:
4. ՍարգսյանԽ.Բ.,Աշխարհագրությանդասավանդմանմեթոդիկա, էջ220-232
5. ԱդամյանՆ.,Դասավանդմանմեթոդիկայիարդիտեխնոլոգիաներ,Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ, «Էդիթ Պրինտ»,Երևան2018, 264 էջ:.
6. ՎարդումյանՍ.,ՋաղինյանՆ.,ՀարությունյանԼ.,ԳարիՎարելլա,Ժամանակակից մանկավարժական մոտեցումներ, Երևան, «Նոյյան տապան» հրատ.,2005, 402էջ:.
7. Բաբայան Հ. Ա., Մեթանջյան Վ. Ա. Բ 123 Քարտեզագրություն: Ուսումնականձեռնարկ/Հ. Ա.Բաբայան, Վ.Ա. Մեթանջյան; -Եր.:ԵՊՀ հրատ.,2019, 140 էջ:
8. ИлницкаяИ.А.Проблемниеситуациипутиихсозданиянауоке.Ереван<<Луйс>>1989ст.83